

Sanjski snežno beli prtič na košari slovenske literature

Breda Smolnikar

Ljubljana

smolnikar_breda@t-2.net

V prekrasni stari Auerspergerjevi palači v Stari Gorici v Italiji je bila malo pred smrtjo slikarja Zorana Mušiča razstava, ki se ji, kot je to na Slovenskem običaj, Slovenci s tedanjo kulturno ministrico na čelu nismo uradno poklonili.

Mene je ta razstava zaznamovala, pravzaprav me je zaznamovala predvsem ena od slik. Iz razstavnega pritličja stare palače se je prišlo po stopnicah v prvo nadstropje. In tam desno daleč na koncu hodnika je bila, ne vem več točno – verjetno večja od naravne velikosti – slika, katere naslova si nisem zapomnila, morda ga celo nisem pogledala. Lahko bi se ji reklo: Umetnik, morda Filozof, morda Zoran Mušič, ali še kako drugače. Takoj sem vedela: to je moj Wealth iz mojih Zlatih dépuških pripovedk, našla sem ga, on živi, prav res živi ta moj Žid iz Varaždina, ki sem si ga izmislila. V Varaždinu je moral živeti zato, ker je besedilo, ki sem mu ga dala, govoril v hrvaščini, saj sem imela doma *Talmud* pač samo v hrvaškem jeziku. To pisatelji delamo, prestavljamo svoje junake, spreminjamo njihovo zunanjo podobo, notranje nikoli. In ta moj Wealth je v začetku druge svetovne vojne dvakrat v istem dnevu izrekel besede iz meni tako tujega *Talmuda*, najprej vojaku, ki se je utrujen vračal iz vojnega razsula domov, potem pa še slovenskim Židom, ki so trepetali pred nemškim škornjem, peljal se je ta stari mož po stranskih poteh v razkošnem lamborginiju do Ljubljane, lastni šofer ga je vozil, košara z dišečim pečenjem je bila v tistem avtomobilu, moral je priti k svojim po stranskih poteh v Slovenijo, moral je biti zraven, ko so razpravljali o zlatu, ki je, namesto v Anglijo, pomotoma v Trstu z ladje zašlo med kovine, s katerimi se je na veliko ukvarjal ta mogočni stari židovski trgovec, bilo je to zlato, s katerim bi se Židje zlahka odkupili. In ko je Wealth prišel in je njegov šofer postavil tisto košaro z dišečim pečenjem s krhko zlato rumeno skorjico na mizo med razburjene trgovce, ki so ga poklicali in je na snežno belem prtiču, ki je bil pregrnjen čez košaro, pisalo »Kuharica pile peče, iz pileta voda teče, kako voda ne bi tekla, kad ga nije dobro spekla«, je pokončno in z mirnim, jasnim glasom dejal: »Znaj odakle si došao i kamo ideš i pred kim treba da u budućnosti položiš račun, odakle si došao – iz smrdljive kapi, i kamo ideš – u mje-

sto praha, crva i kukaca, a pred kim u budućnosti treba da položiš račun – pred kraljem nad kraljevima, Svetim, neka je blagoslovljen.« Pol Hrvaške sem dvignila, da sem dobila tako iz Zagreba kot iz Karlovca na desetine in desetine napisov na starih prtičih, ki so jih nekdanj vezle za svoje kuhinje hrvaške preproste gospodinje, da bi našla tega pravega, s katerim sem pregnila košaro svojega Wealtha. Strešice na č-jih so bile premaknjene na e-je, ker so bile te gospodinje nepismene... In kako visoko sem posegla in kako mimo zakona, da sem smela prepisati tiste besede, ki so morale biti na zlatih opekah, ki sem jih tipala in božala in so bile tako prekleto težke in so morale imeti tudi ustrezne številke in ustrezne letnice, recimo tam okrog konca 19. stoletja iz kovnice zlata v Melbournu, da je bilo moje pisanje verjetno... Kako zelo sem morala študirati znamke avtomobilov, na katere se prav nič ne spoznam, da sem lahko mojega Wealtha posadila v enega izmed njih, je posebno poglavje. Da o paški čipki sploh ne govorim, ki sem jo tako pesniško opisovala in mi je bilo še pravočasno povedano, da tisto, kar sem opevala, sploh ni bila paška čipka.

Visoki mož na steni na koncu hodnika je kot moj Wealth z vsem svojim bistvom pripovedoval svojo zgodbo in me s svojim pogledom pripravljaj na tisto, kar bom videla v dvorani. Oči, ki so me spremljale, so vedele o meni več, kot vem sama. Tresoč se po celem telesu sem šla mimo njega in sem v sosednjem prostoru potem videla one strašne režče se lobanje v človeških skladovnicah, ki so bile nekoč ljudje, kot jih je bil videl in doživel umetnik in ki nam jih je – redkim, ki smo dojeli – moral pokazati.

Osemdeseta leta so mi prinesla proces zaradi knjig o Stobu, ki sem jih izdajala pod psevdonimom Gospa. Posredno kot slovenska obrtnica sem dobila kazen pogojnega zapora treh mesecev za dobo dveh let. Naslednji proces je bil osemletni sodni proces, ki je bil zaprt za javnost zaradi pripovedke *Ko se tam gori olistajo breže*. Kazen za moje pisanje je bila večplastna, bila sem kaznovana na več načinov:

1. Petim neznanim zelo starim ženskam (od 80 do 93 let) iz Slovenije in Amerike, ki so trdile, da sem v knjigi opisovala njihove starše, sem morala plačati kazen, sodne stroške in odvetnika, kar je zneslo okrog 2.000.000 SIT (8.300 €).

2. Kaznovana sem bila s prepovedjo tiskanja in prodajanja knjige za zmeraj, do večnosti. Odstraniti sem morala vse knjige s trga.

3. Kazen je bila tudi moralna, vsebovala je točno določene besede, s katerimi se je bilo treba javno v časopisih opravičiti tožnicam (od katerih ena je kasneje odstopila od tožbe), od teh besed se ni smelo odstopati,

ničesar se ni smelo pojasnjevati, ampak se navedenih besed v opravičilu striktno držati. V primeru neopravičila se naj takoj izterja 1.000.000 SIT (4.160 €) kazni in to od mojega premoženja, potem se določi nova, višja kazen, se jo v primeru neopravičila ponovno izterja iz mojega premoženja, to se po sodbi sodišča ponavlja v vedno večjih zneskih toliko časa, dokler se ne opravičim.

4. Naslednja kazen, ki mi je bila dosojena, je bila, da za vsak izvod knjige, ki bi se še eventualno našel kje na trgu, plačam kazen 50.000 SIT (208 €) za vsak dan do plačila kazni. Kazen za eno knjigo bi tako znesla do časa, ko je Ustavno sodišče razveljavilo vse sodbe, okrog 40.000.000 SIT (167.000 €). Ker pa takih zneskov ne bi mogla plačati, pa bi se znesek 50.000 SIT dnevne kazni nadaljeval toliko čas, dokler ne bi plačala vsote v celoti do zadnjega dne, ko bi plačala. Seveda nimam dovolj premoženja za take zneske. Če bi našli še kako knjigo, pa bi se znesek teh 40.000.000 SIT podvojil, pri desetih najdenih knjigah podeseteril, pri stotih postoteril ... Na Svetu knjige so imeli umaknjenih okrog 140 knjig. Nasilno so moji nasprotniki tam kupili eno knjigo, če bi kupili vseh 140 ...

5. Vse štiri tožnice so se zapisale v zemljiško knjigo kot lastnice mojega premoženja in tudi mojega podjetja. Od moje pokojnine se je mesečno odtegovalo, da mi je ostal samo zakonsko določeni zajamčeni del pokojnine. Tako so mi trgali pokojnino do sredine leta 2007.

Osem let nisem bila boja samo na sodišču. V teh osmih letih sem izdajala zaklenjene knjige, pa zašifrirane, zakodirane, tudi knjige s prazninami so bile vmes, posmehljivo jecljajoče so bile (ena je nosila preplašen naslov *Kleko sse ttam ggori oolistajo bbbrezje*), in ker niso smele živeti, sem eno od njih (*Zlate dépuške pripovedke*) leta 2000 javno sežgala. Svetovnemu PEN-u na Bled sem na kongres leta 2005 nesla v dar kot posebni suvenir sto izvodov prepovedane knjige v angleškem jeziku, tudi zaklenjene in tiskane v samozaložbi kot vse druge, ki se jih je moglo odpreti samo na lastno odgovornost. Izdala sem na primer CD komplet te prepovedane pripovedke, ki sem jo sama govorila, saj sem preštudirala našo ustavo, kjer nič ne piše, da bi bila slovenska beseda prepovedana in sem zato kljub sodni prepovedi te iste knjige, ki je za vsak izvod in vsak dan dosegala 50.000 SIT, prodajala ta cd-komplet. Kar sem izdajala, sem sama plačevala, vse knjige so bile samozaložene.

13. aprila leta 2007 me je Ustavno sodišče Republike Slovenije po osmih letih zaprtega sodnega procesa osvobodilo krivde. Jutrišnji dan je zato zame dan upanja.

O AVTORJIH

Salah Salim Ali je študiral angleščino na univerzi v Mosulu in leta 1982 magistriral iz prevajanja in jezikoslovja na univerzi v Bathu. Do leta 2005 je raziskoval predvsem literarni prevod in angleško-arabsko kontrastivno lingvistiko ter predaval na univerzi v Mosulu. Med okupacijo Iraka se je umaknil v Kristiansand na Norveškem, kjer predava na univerzi Agder in deluje kot pisatelj, prevajalec, interpret in bорец za človekove pravice.

Guido Bonsaver je predavatelj italijanščine na univerzi v Oxfordu in na kolidžu Pembroke v Veliki Britaniji. Zanima ga odnos med politično zgodovino in naracijo v literaturi in v filmu. Ukvarjal se je z delom Itala Calvina (Torino, 1995), Elia Vittorinija (Leeds, 2000), filmskimi adaptacijami del Pirandella in s cenzuro, o kateri je izdal že dve monografiji (Oxford 2005, Toronto 2007). Trenutno se ukvarja z biografijo socijalista Gaetana Pilatija, ki so ga leta 1925 ubili fašisti.

Marijan Dovič je raziskovalec na literarnem inštitutu ZRC SAZU in docent na Univerzi v Novi Gorici. Zanimajo ga sodobna sistemska teorija literature, literarno vrednotenje in kanon, teorija in zgodovina avtorstva, pa tudi slovenska zgodovinska avantgarda (Kosovel, Podbevšek) in literatura 19. stoletja. Objavil je pregledno monografijo *Sistemske in empirične obravnave literature* (2004) in literarno-sociološki pregled razvoja slovenskega literarnega avtorja *Slovenski pisatelj* (2007). Kot izvajalec in skladatelj se ukvarja tudi z jazz glasbo.

Peter Dunwoodie, profesor primerjalne književnosti na londonski univerzi Goldsmiths, se večinoma ukvarja s francosko in frankofono kolonialno literature v Alžiriji ter s Camusem. Napisal je vrsto monografij: *Une Histoire ambivalente. Le Dialogue Camus-Dostoïevski* (Pariz 1996); *Writing French Algeria* (Oxford 1998) and *Francophone Writing in Transition: Algeria 1900–1945* (Bern/New York 2005). Trenutno se ukvarja s spominom, pozabo in kulturno identiteto v alžirskem (kolonialnem) kontekstu.

Aleš Gabrič je raziskovalec na ljubljanskem Inštitutu za novejšo zgodovino. Usmeril se je v raziskovanje slovenske kulturne politike po letu 1945 in leta 1994 postal doktor zgodovinskih znanosti na Univerzi v Ljubljani. Je avtor štirih knjig in treh učbenikov ter avtor številnih prispevkov o novejši slovenski zgodovini, še posebej o kulturni politiki, šolstvu in odnosu komunistične oblasti do intelektualcev. Na ljubljanski univerzi predava zgodovino slovenske kulture.

Aleksandra Jovičević poučuje zgodovino gledališča in gledališko antropologijo ter teorijo nastopanja na beograjski filozofski fakulteti in univerzi La Sapienza v Rimu (Department of Arts and Sciences of the Spectacle), gostovala pa je tudi že v Nemčiji in v ZDA. Objavila je niz znanstvenih del v domačih in tujih knjigah in revijah, pred kratkim tudi knjigo *Uvod v gledališke študije* (2006). Med leti 2001–2004 je bila namestnica kulturnega ministra, za kulturno sodelovanje z Italijo pa je od italijanskega predsednika dobila medaljo časti.

Louise L. Lambrichs, pisateljica, esejistka in literarna kritičarka, je objavila več romanov in hkrati poučevala medicinsko epistemologijo (Univerza v Créteilu; na tem

področju je tudi objavljala). Od leta 1991 se je poglobila v razumevanje jugoslovanskih vojn in močno kritizirala evropsko in francosko politiko na Balkanu. Z natančnim branjem je pojasnila, zakaj je Peter Handke potegnil z Miloševićem, in s pomočjo Freuda, Lacana in Poeja skušala osvetliti globlje mehanizme jugoslovanskih spopadov.

Stephan Packard je diplomiral na Münchenski univerzi, kjer trenutno poučuje primerjalno književnost. Njegovi raziskovalni interesi zajemajo medijske študije, filozofijo jezika in teorijo metafore. Sodeluje v obsežnejši raziskavi cenzure in drugih mehanizmov tekstovne kontrole, pa tudi v prizadevanjih za semiotični opis afektov v literaturi. Doktoriral je s tezo *Anatomie des Comics: Psychosemiotische Medienanalyse* (Göttingen 2006).

Rok Svetlič je magistriral z delom *Subjekt etičnega uma* in leta 2005 ubranil doktorsko tezo z naslovom *Rehabilitacija naravnega prava pri Ronaldu Dworkinu*. Leta 2003 je objavil monografijo *Dve vprašanji sodobne etike* (Goga, Novo mesto). Osrednje teme njegovega raziskovanja so fenomenologija, filozofija zgodovine, filozofija prava, etika, politična in socialna filozofija.

Simona Škrabec od leta 1992 živi v Barceloni in je osrednja posredovalka med slovensko in katalonsko književnostjo, redno pa objavlja tudi članke o evropski literaturi 20. stoletja. Njena nagrajena prva knjiga *Potomci samote* (Barcelona: IEC, 2002) predstavlja sled tragičnega v sodobni kratki prozi, v knjigi *Po sledeh izkopanin* (València: Afers, 2005) pa je spregovorila o pojmu Srednje Evrope v 20. stoletju kot gorišču, v katerem so se izoblikovali ključni moderni tokovi.

Gašper Troha je asistent na komparativističnem oddelku ljubljanske Filozofske fakultete. Ukvarja se s sociologijo literature, še posebej z vprašanji sodobne svetovne in slovenske dramatike. V zadnjem času je objavil naslednje članke: *Zgodovinska drama na Slovenskem in njena družbena vloga pod komunizmom* (2007), *Podoba družbenega sistema v slovenski dramatik: 1943–1990* (2005), *Problemi poetične drame* (2005) in *Dramatizacije na slovenskih odrih 1992–2006* (2006).

Andrej Zavrl je diplomiral iz anglistike in komparativistike na Univerzi v Ljubljani na temo upornega branja/pisanja ter z nalogo o T. S. Eliotu in queer teoriji magistriral iz angleške književnosti na Univerzi v Leidnu na Nizozemskem. Poučuje, predava, piše recenzije in prevaja. V literarni vedi se največ ukvarja z vprašanji spola in seksualnosti.

Matjaž Pikalo, pesnik, pisatelj in scenarist, piše tako za otroke in mladino kot tudi za odrasle. Njegove pesmi so uvrščene v številne antologije in zbornike. Ustanovil je glasbeno skupino Autodafč (1994). Zaradi romana *Modri e* je bil na Okrožnem sodišču v Slovenj Gradcu (1999) obsojen na visoko denarno kazen. Za knjigo mladinskih kratkih zgodb *Luža* je prejel nagrado *večernica* (2002) in častno priznanje *IBBY Honour List 2004* v Capetownu.

Breda Smolnikar, pisateljica in prevajalka, je avtorica osemnajstih knjig, izdanih v samozaložbi. Za svoje literarno delo je bila tako nagrajena kot tudi kaznovana; med njenimi knjigami so sežgane in odstranjene knjige, pa zaklenjene in zašifrirane ter zakodirane knjige. Kazni, ki jih je dobivala, so bile tako pogojni zapor kot tudi zelo visoke denarne kazni, zaradi neplačila kazni pa tudi odvzem premoženja, ki ga je ukazalo sodišče.